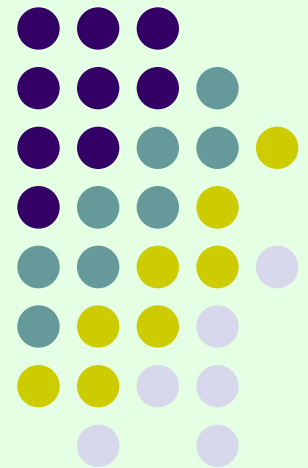
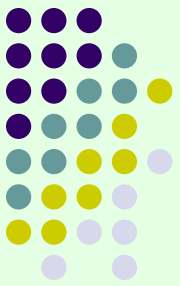

"Od dětství k dospělosti"

Psychologický výzkum na FSS

Desetiletí psychologických projektů na FSS

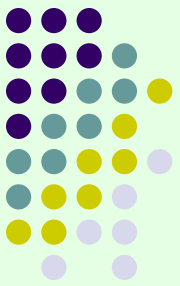

Dlouholetá tradice, katedra psychologie na FSS a psychologický výzkum nevznikl na „zelené louce“ (V. Smékal, I. Plaňava, P. Macek, L. Kostron) a další.

- Psychický vývoj, utváření osobnosti dítěte a adolescenta
- Manželství a rodiny, partnerské vztahy
- Komunikace
- Struktura osobnosti (temperament), vztah dispozičních a psychosociálních charakteristik
- Mezinárodní a mezikulturní výzkum sociálních vlivů na jednotlivce, chování mladého člověka v měnící se společnosti (pojetí spravedlnosti, zodpovědnosti, hodnoty)
- Škola jako socializační prostředí v ontogenezi osobnosti

Dnes: nová témata

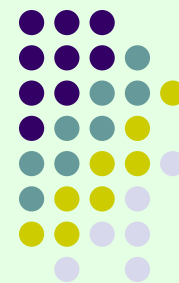
- Chování a prožívání na internetu a ve virtuálním prostředí
- Psychologie talentovaných dětí
- Rizikové chování adolescentů
- Mezi dospíváním a dospělostí (emerging adulthood)
- Mediální, globální a komerční vlivy na osobnost dospívajících,
- Psychologické aspekty genderu, význam a role norem, stereotypů a předsudků
- Psychologie stárnutí a stáří

Desetiletí psychologických projektů na FSS

- Laboratoř pro výzkum dětí a mládeže (1997-1999)
- Děti, mládež, rodina v období transformace (1999–2004)
- **Institut pro výzkum dětí, mládeže a rodiny**
Centrum výzkumu utváření osobnosti v etnických a sociálních kontextech (2000-2004) a
- Psychologické a sociální charakteristiky dětí, mládeže a rodiny, vývoj osobnosti v době proměn moderní společnosti (2005-2011)

Od dětství dospělosti - realita projektu ELSPAC

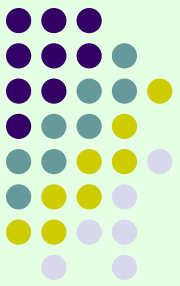

- Projekt ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) je mezinárodní longitudinální, epidemiologická studie, jejímž cílem je identifikace současných rizik pro zdravý a optimální vývoj dítěte a navržení způsobu jejich prevence.
- Původní soubor: všechny děti s trvalým bydlištěm v Brně naroz. od 1.3. 1991 do 30. 6. 1992 (asi 5000 rodin) a dětmi s trvalým bydlištěm ve Znojmě naroz. od 1. 4. 1991 do 30. 6. 1992 (asi 1500 rodin) (jen dotazníkové šetření). Již od prenatálního období opakovaně probíhají dotazníková šetření.

PSYCHOLOGICKÝ VÝZKUM NA FSS

Individuální psychologické šetření vybrané části souboru:

- v 8 letech (březen 1999 – červen 2000; vyšetřeno 883 respondentů),
- v 11 letech (duben 2002 – červen 2003; vyšetřeno 876 respondentů),
- ve 13 letech (duben 2004 – červen 2005; vyšetřeno 617 respondentů)
- v 15 letech (duben 2006 – červen 2007; vyšetřeno 554 respondentů).
- v 17 letech (zahájeno v květnu 2008)

Sonda do výsledků z psychologického výzkumu ELSPAC:

Vliv individuálních rozdílů (osobnostních determinant) a interpersonálních vztahů na osobnost dítěte a dospívajícího

- osobnostní determinanty: temperament (emoční stabilita a emoční ladění, rytmicita, aktivita – energičnost, sociabilita – otevřenost uzavřenost)
- interpersonální vztahy – především vztahy s rodiči, v dospívání narůstá význam a vliv vrstevníků

Vliv individuálních rozdílů (osobnostních determinant) a interpersonálních vztahů na osobnost dítěte a dospívajícího

Stabilita a variabilita temperamentu v časném dětství

(Smékal, Širůček, 2002)

- U dětí v souboru ELSPAC je určitá variační šíře temperamentu – děti jsou z tohoto hlediska různé
- Měření v šesti a osmnácti měsících ukázalo, že temperament je poměrně stabilní charakteristika

Temperament kojence a batolete ve vztahu k utváření výchovných postojů matek

(Pavlíková, Lacinová, Širůček, 2002)

Zjišťováno v 18 měsících věku dítěte. Bylo zjištěno:

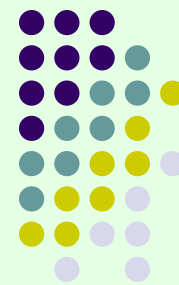
- Mateřský pesimismus (únava z dítěte, negativní pocity při pláči, rozmrzelost) u matek, které hodnotily děti jako méně přizpůsobivé
- „Arytmické“ děti vyvolávaly u matek větší obavy, úzkost a mateřský pesimismus
- „Rozmrzelé“ děti – totéž
- „Klidné“ děti – výpovědi jejich matek byly provázeny vyšším mateřským optimismem a sebevědomím

Vztah mezi úzkostností dětí a výchovným stylem rodičů v osmi letech

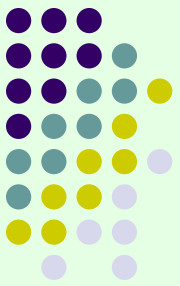
(Poledňová, Rajmic, 2002)

- pokud se rodiče hodnotí jako empatičtí, nevnímají dítě jako úzkostné, pokud se tak nehodnotí, vnímají u dítěte vyšší míru úzkostnosti (jde o korelaci která neurčuje směr závislosti)
- dá se i říci, že pokud rodiče vnímají své dítě jako úzkostné, jsou méně empatičtí, pokud vnímají dítě jako méně úzkostné, jsou ematičtí více. To platí zejména u matek

Vliv individuálních rozdílů (osobnostních determinant) a interpersonálních vztahů na osobnost dítěte a dospívajícího – shrnutí výsledků

- Temperament dítěte spoluručuje jeho vnímání a hodnocení ze strany rodičů.
- „Bezproblémové“ (klidné, rytmické, společenské, stabilní) děti posilují empatii a vstřícné chování ze strany rodičů, opačné projevy dětí vstřícnost a empatii oslabují
- Psychosociální vývoj (a styl výchovného působení) je výsledkem vzájemné interakce osobnosti rodiče (a jeho zkušeností) a osobnosti dítěte (jeho temperamentu). Předpokládáme, že oba aktéři tohoto procesu (interakce) se navzájem na sebe vyladují a „utvrzují se“ ve „správnosti“ tohoto působení. Posilují si tedy vzájemná očekávání (často neuvědomovaná) a ani jeden z aktérů nemá obvykle důvod ho měnit.

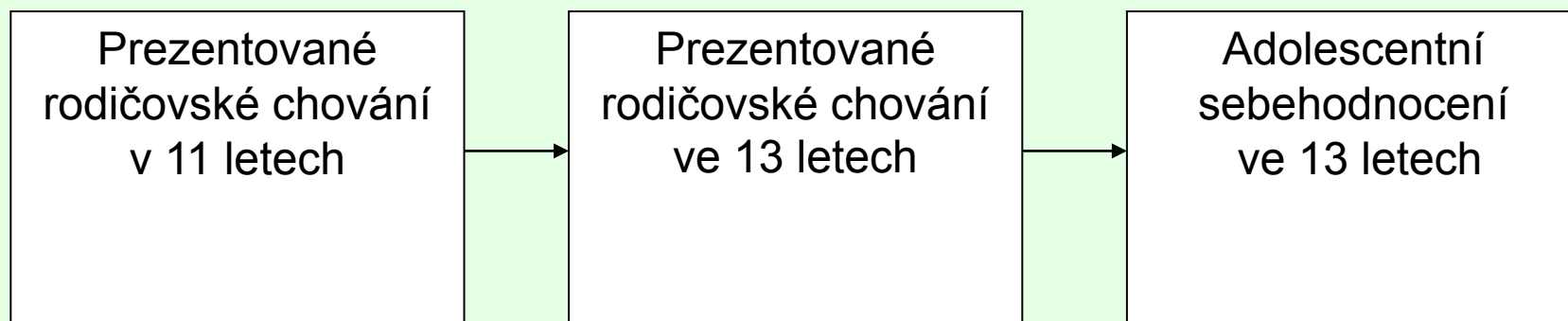
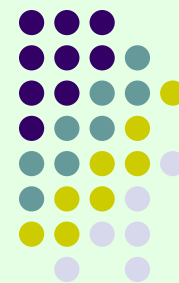
Sebehodnocení v období dospívání – vliv rodičů a vrstevníků

Rozdíl proti dětství:

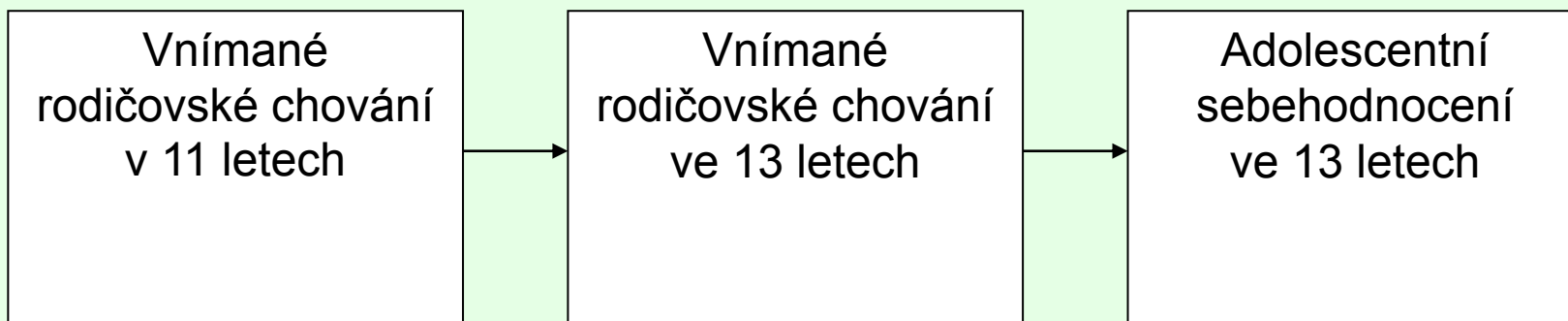
- Dospívající berou svůj osud více do svých rukou.
- Z vývojového hlediska nejsou sice psychicky příliš stabilní, vazba negativních pocitů (např. prožívaných strachů) na temperament není již tak velká (Michalčáková, 2007)
- Jsou značně závislí na tom, jak vnímají hodnocení sebe sama od druhých osob
- Není tedy důležité, jak se chovají a co si myslí dospělí (rodiče), důležitější pro psychosociální vývoj je, jak to celé vnímají a hodnotí sami adolescenti.
- Vliv temperamentu se tedy neuplatňuje přímo, ale minimálně dvojitým způsobem:
 - zprostředkovaně přes percipované chování rodičů
 - zvýšenou osobní citlivostí na určité typy reakcí, podnětů

Existuje vztah mezi sebehodnocením rodiče jako rodiče a sebehodnocením dospívajících?

(Macek & Širůček, 2005)

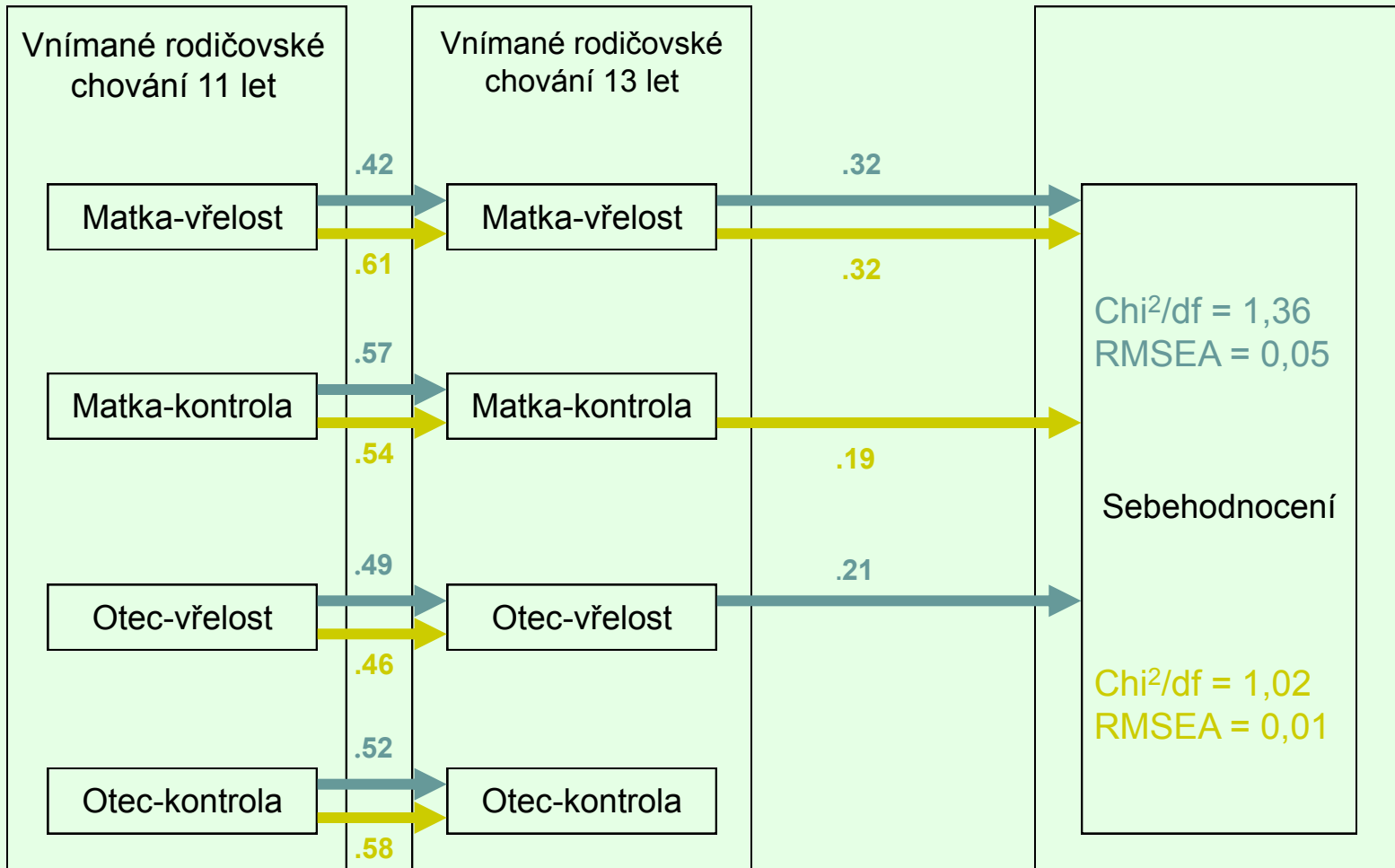
Nebo je zde spíše vztah mezi adolescentním sebehodnocením a tím, jak vnímají adolescenti svoje rodiče?

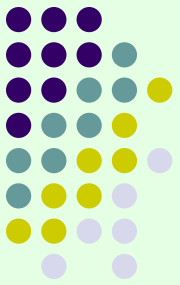

Vyšší míra shody s daty byla zjištěna u modelů, založených na výpovědích dětí o chování rodičů.

Nejprve popisujeme prediktory sebedůvěry třináctiletých.

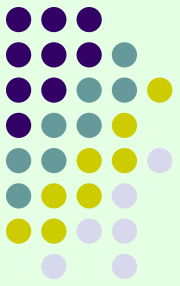

Sebedůvěra a vnímané chování rodičů

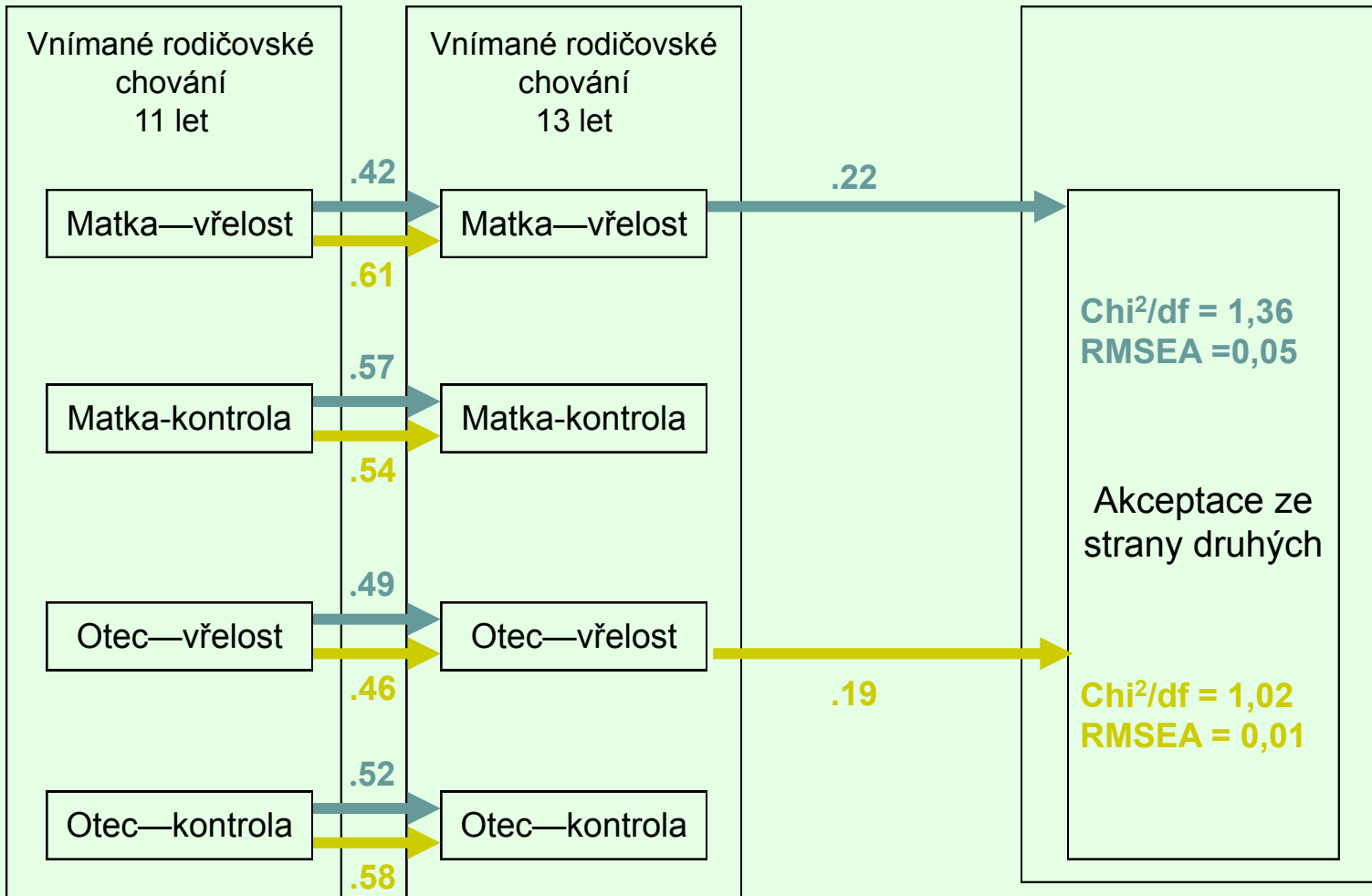
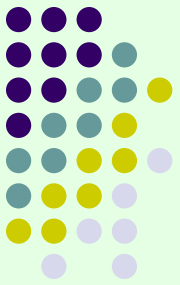
- Vnímaná vřelost (empatie) matky je dobrým prediktorem sebedůvěry jak u chlapců, tak u dívek.
- Pokud je matka vnímaná jako osoba, která vyjadřuje vůči dítěti negativní pocity a nepochopení, je sebedůvěra ve věku 13 let výrazně nižší.
- Vnímaná vřelost (empatie) otce je významným prediktorem sebedůvěry pouze pro chlapce. Sebedůvěru dívek významně neovlivňuje.
- Sebedůvěra dívek je současně ovlivněna vnímanou kontrolou ze strany matky. Konkrétně řečeno, sebedůvěra dívek je vyšší, pokud také požadavky, očekávání a zájem matky o dceru je vyšší.
- Můžeme předpokládat, že kontrola matky není vnímána jen jako „zájem“ o dceru, ale též jako „kognitivní podpora“ (hledání, co je důležité a co ne, na co je vhodné se zaměřit, čemu přikládat význam atd.)

Sebedůvěra a vnímané chování rodičů

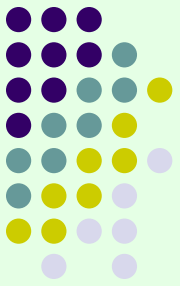
- Tento výsledek můžeme rovněž interpretovat v rámci úvah o různých rodičovských stereotypech, které se týkají toho, jak se má vychovávat dospívající syn a dospívající dcera
- Syn „roste do samostatnosti“ , problémy jsou „normální“ a „přechodné“
- Dcera: „je třeba na ni dávat pozor“, problémy mohou mít „vážné důsledky“
- Znamená to, že dívky potřebují „více kontroly“, chlapci „více odvahy“?

Vnímané přijetí od vrstevníků a hodnocení chování rodičů

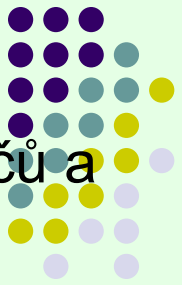

Chlapci
Dívky

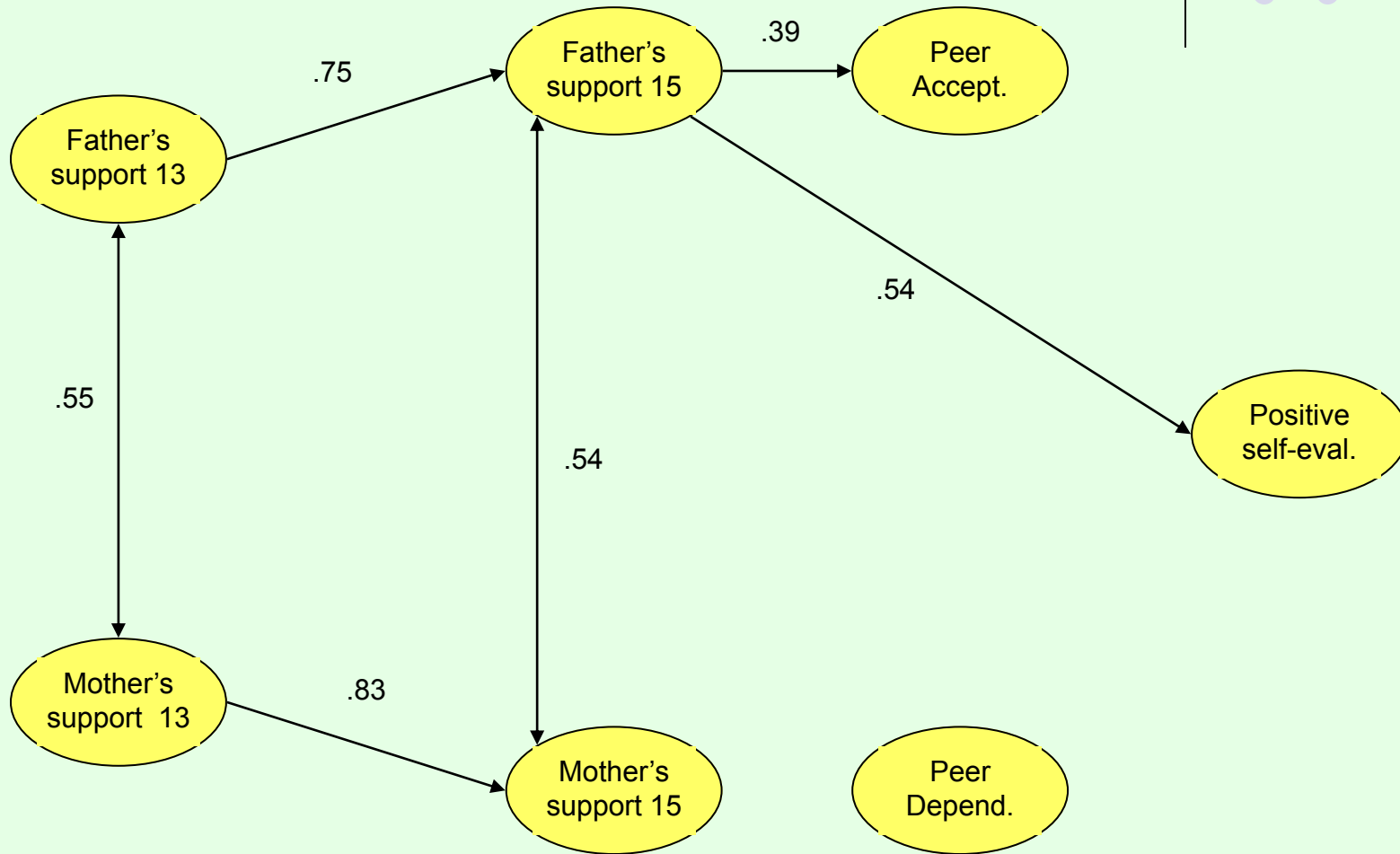
Závěry

- Nepotvrdilo se, že rodičovská představa o svém chování vůči dětem (výchovném stylu) ovlivňuje sebehodnocení třináctiletých. Mnohem důležitější je, jak sami děti a dospívající vnímají svoje rodiče.
- Výsledky ukazují, že pro sebedůvěru dospívajících je důležité, aby vnímali svoje rodiče jako empatické a zajímavící se. Zejména je v tomto směru důležitá matka.
- Vliv otce na utváření sebehodnocení třináctiletých je méně jasný. Často se uplatňuje zprostředkovaně, přes interakci s matkou.
- Chování obou rodičů se začíná specificky uplatňovat v těch oblastech sebepojetí, které se týkají vrstevnického vlivu a atraktivity („já jako kamarád“, „jak mě vidí spolužáci“, „jak mě vidí dívky/kluci“). Zdá se, že percipované chování otců ovlivňuje představu o atraktivitě jejich dcer, vnímané chování matek ovlivňuje atraktivitu jejich synů.

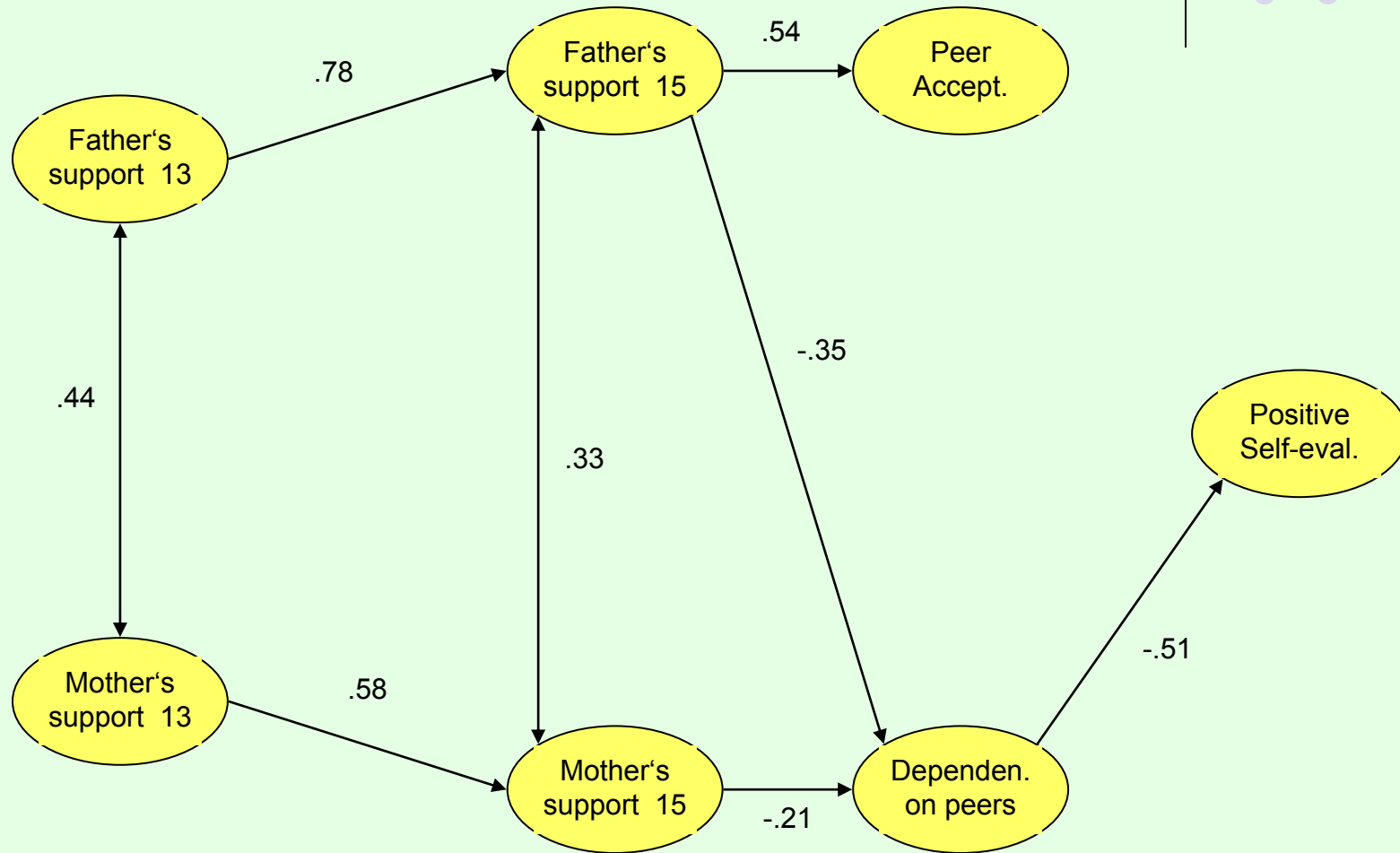

Chlapci 15 let – predikce sebehodnocení z hodnocení rodičů a vrstevníků

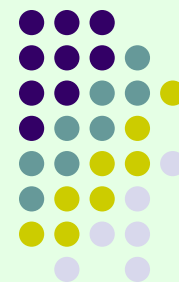
Chi Square = 226,55; df = 128; ratio = 1,76
RMSEA = 0,096

Dívky 15 let – predikce sebehodnocení z hodnocení rodičů a vrstevníků

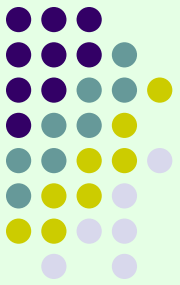
Chi Square = 190.14; df = 125; ratio = 1,52
RMSEA = 0,081

Obecné závěry

- Jak ukazuje náš longitudinální výzkum, psychosociální vlivy působící na dítě a dospívajícího je třeba vidět vždy ve vazbě na individuální rozdíly a individuální zvláštnosti. Naše výsledky zpřesňují dřívější obecná tvrzení o:
 - významu osobnostních (temperamentových) charakteristik na psychosociální vývoj
 - Psychologickém významu působení rodičů v procesu dětství a dospívání
- Dispoziční charakteristiky (temperament dítěte) ovlivňují jak percepce a hodnocení ze strany rodiče, tak jeho rodičovské sebehodnocení. Na základě této koncepce sebe (já jako rodič) působí zpětně určitým způsobem na dítě
- S věkem dítěte a s nástupem dospívání klesá přímý vliv rodiče na jeho vnitřní sebehodnocení a prožívání sociálních vztahů. Důležité je, jaký obraz rodiče si v sobě dítě nese a jak interpretuje (vědomě, nevědomě) jeho chování.
- Jednoznačně platí, že pokud jsou rodiče vnímány jako přátelské a empatické osoby, podporují tím sebehodnocení svých dětí. Vliv kontroly a restrikce se na sebehodnocení dětí nijak výrazněji nepodílí (výjimka – matky versus dcery)
- Naše výsledky ukazují důležitost genderových specifík obou rodičů na sebehodnocení. Pokud dospívající syn nebo dcera zažívá od rodiče opačného pohlaví emoční podporu, obvykle to podporuje jeho sebevědomí ve vztahu k vrstevníkům (přátelům, kamarádům).
- Výsledky dále ukazují, že přímý vliv rodičů na sebehodnocení ve středí adolescenti (15 let) klesá (ve srovnání s předchozím obdobím). Důležité je, aby adolescent cítil určité emoční zázemí a myslel si, že jeho rodiče přijímají jeho osobní rozhodnutí a že je často podporují. Má tedy pocit, že rozhoduje „za sebe“, nicméně rodiče fungují jako emocionální a sociální opora.

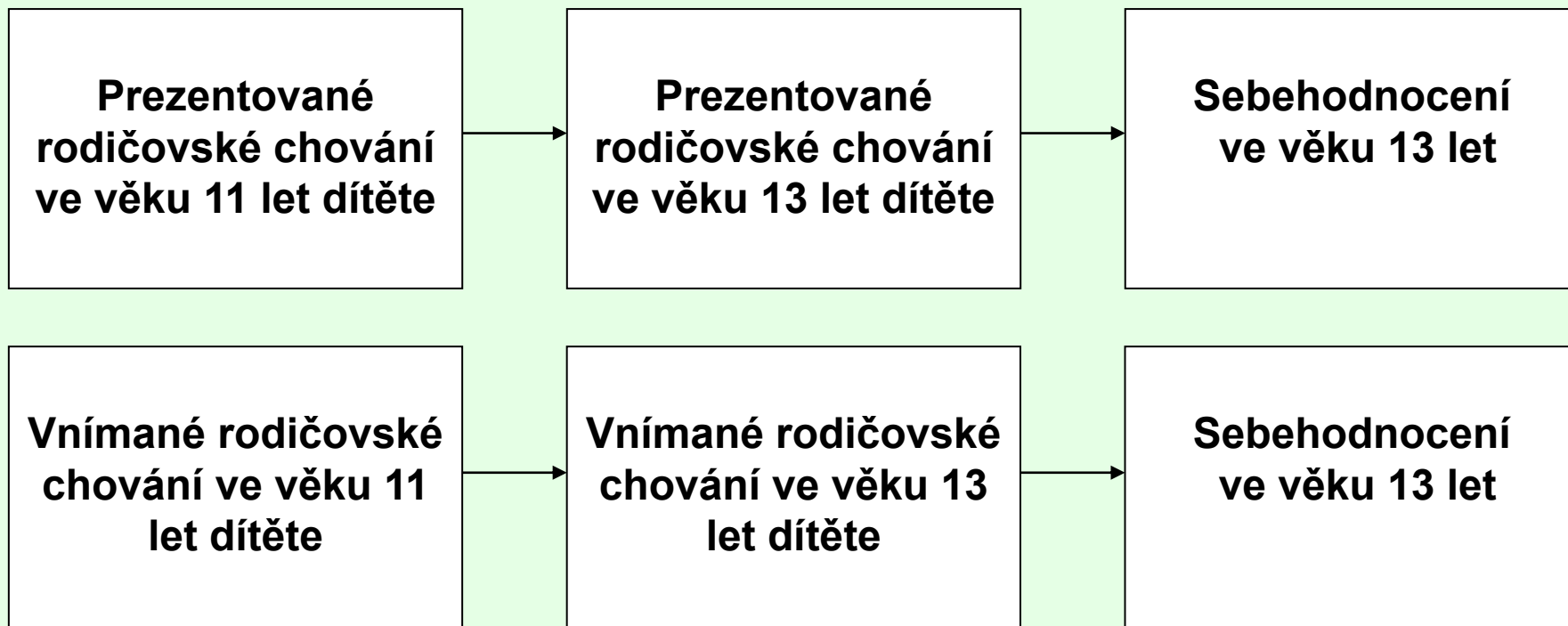
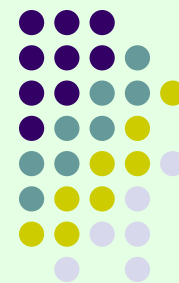
Sebehodnocení a percepce rodičovského chování

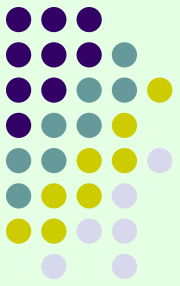
Současný výzkum vychází z longitudinálních dat souboru ELSPAC.
Cílem této výzkumné studie bylo zjistit:

- zda existuje souvislost mezi tzv. výchovným stylem rodičů a sebehodnocením dětí ve věku 8, 11 a 13 let,
- zda percepce rodičovského stylu otce a matky (rodiče očima dospívajících dětí ve věku 11 a 13 let) ovlivňuje sebehodnocení třináctiletých,
- zda sebehodnocení dospívajících dívek a chlapců souvisí nějakým specifickým způsobem s percepcí rodičovského stylu otce a rodičovského stylu matky.

Existuje vztah mezi výpovědí otce a matky o svém rodičovském chování a sebehodnocením třináctiletých?

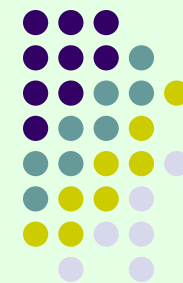
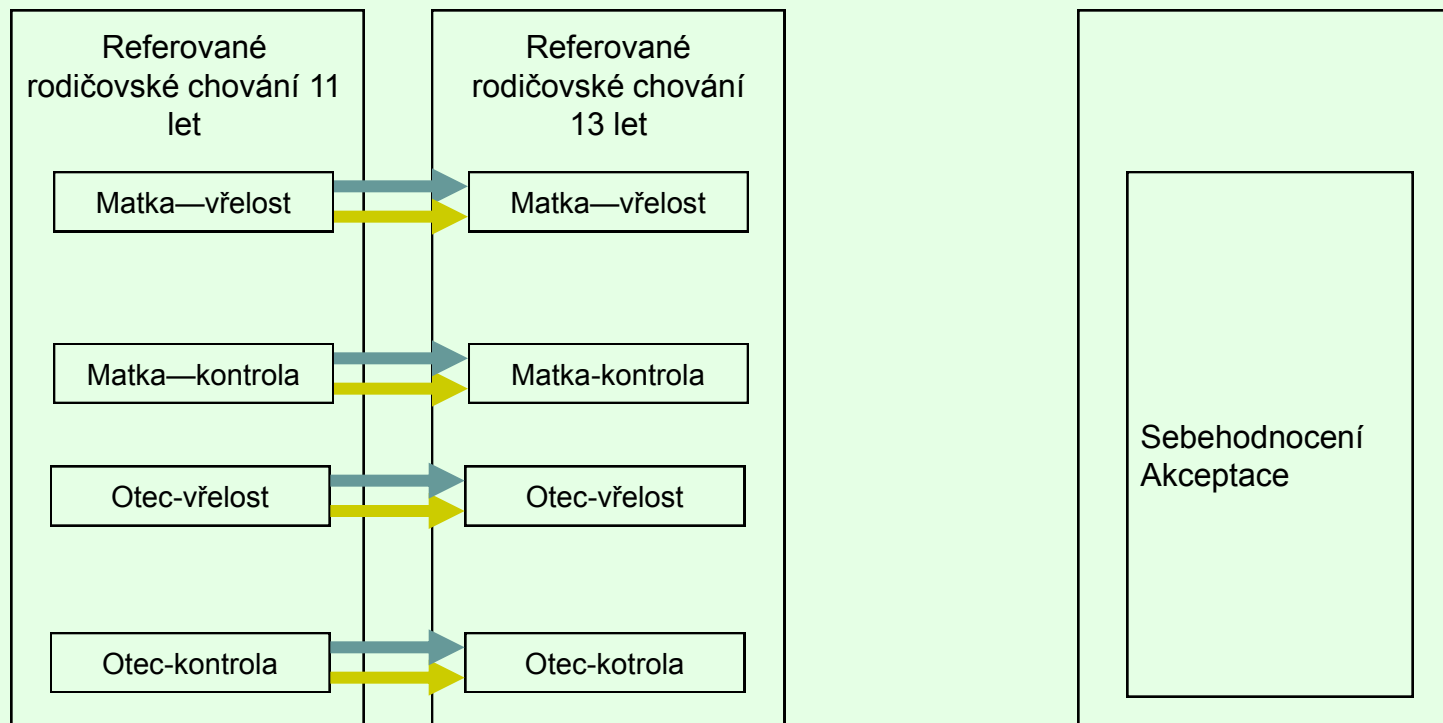
Soubor a metoda, zpracování dat

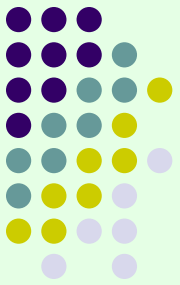
- Byla využita data z dílčího českého souboru longitudinální studie ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and childhood). Vybraný soubor zahrnoval celkem 148 chlapců a 136 dívek a jejich rodiče. Při výběru zkoumaných osob byla vzata v úvahu dvě kritéria: (a) v rodině byli přítomni oba rodiče, (b) jak děti, tak rodiče poskytli kompletní údaje ve věku 11 a 13 let.
- Informace o rodičovském chování byly získány pomocí Dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy rodině T-17 (Čáp & Boschek, 1994). Pracovalo se s dvěma dimenzemi: rodičovská empatie (vřelost) a rodičovská kontrola. Dotazník opakovaně vyplnili rodiče (zvlášť pro otce a zvlášť pro matku) ve věku 8, 11, a 13 let. Děti posuzovali chování rodičů ve věku 11 a 13 let
- Sebehodnocení třináctiletých bylo zjišťováno českou verzí Coopersmith Self-Esteem Inventory (CSEI, Coopersmith, 1981). Pracovalo se s dvěma dimenzemi:
 - sebedůvěrou (20 položek, např „jsem si se sebou dost jistý“)
 - vnímané přijetí (akceptace) ze strany vrstevníků (8 položek, např „lidé si mě snadno oblíbí“)
- Bylo vytvořeno celkem 12 modelů vztahů mezi proměnnými – 4 pro chlapce, 4 pro dívky, 4 pro rodiče chlapců a 4 pro rodiče dívek. Jejich shoda s daty (s využitím metody úsekové analýzy) byla odhadována pomocí programu AMOS.

Výsledky

- Obecně byla zjištěna velká míra konzistence výpovědí o rodičovském chování v 11 a 13 letech.
- Když jsme analyzovali modely založené na datech získaných od rodičů, nenašli jsme přijatelnou shodu s daty – regresní koeficienty byly velmi malé.
- Můžeme tedy konstatovat, že nebyl zjištěn vztah mezi výpověďmi rodičů o jejich rodičovském chování a sebehodnocením třináctiletých

Děkujeme za pozornost

Petr Macek (macek@fss.muni.cz)
Jan Širůček (sirucek@fss.muni.cz)